

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

JUDr. Ladislav Vyhnánek, LL.M., Ph.D.

Habilitační práce

Výběr soudců ústavních soudů: mezi ideály a realitou

Oponent

Michal Bobek

**Pracoviště opONENTA,
instituce**

Nejvyšší správní soud

Habilitační práce L. Vyhnánka s názvem „*Výběr soudců ústavních soudů: mezi ideály a realitou*“ je originální a čtivou prací na aktuální, v českých realitách až akutní, téma. Přináší nové poznatky a vlastní názor v rámci samostatného komplexního pojednání obtížného tématu.

Splňuje požadavky kladené na habilitační práce ustanovením § 72 odst. 3 písm. a) zákona o vysokých školách ve spojení s čl. 5 odst. 1 písm. a) směrnice Masarykovy univerzity č. 7/2017.

Dále obsažené podněty a otázky k práci mají trojí účel: za prvé, naplnit poslání „opponentského posudku“, který má dle svého názvu věcně oponovat. Za druhé, především podněty vyjádřené v bodě II poskytují možná diskusní témata k ústní obhajobě předložené habilitační práce. Za třetí, předkládané postřehy snad poskytnou autorovi zpětnou vazbu pro další rozvoj zvoleného tématu, a to především do podoby a) dopracování klíčové české monografie na dané téma, doprovázené případně b) jedním či dvěma články shrnujícími hlavní poznatky výzkumu v zahraniční publikaci.

I. Připomínky obecné a koncepční

(i) Předkládaná práce by měla být, dle svého vlastního vymezení (s. 7, respektive s. 165), monografií. Nejedná se tedy o „*soubor uveřejněných vědeckých prací*“ dle písm. b) § 72 odst. 3 zákona o vysokých školách, u kterého je požadavek na vnitřní provázanost a výstavbu textu jako celku z povahy věci volnější. Vědecká monografie svázaná výzkumnou otázkou by tak v ideálním případě měla připomínat skládačku. Jedna kapitola staví na druhé, aby v konečném cíli vytvořily celkový, provázaný obrazec, který odpoví na položenou výzkumnou otázku.

V případě předkládané práce představují její kapitoly č. 2, 3 a 4 spíše nezávislé jednotky. Jedna na druhé staví pouze rámcově. Kapitola č. 2 je abstraktním, institucionálním pojednáním o legitimitě a koncepci ústavních soudů. Kapitola č. 3 poskytuje srovnávací geografii a geomorfologii: zpracování 34 vzorků do jedné tabulky je práce úctyhodná, ale co z toho přesně vlastně konkrétního plyne? Závěrem autora k této kapitole je, že praxe v různých státech je velice různorodá, v závislosti na tom, jaké lokální potřeby chtěl ten či onen model uspokojit, a že možné je ledasco. V jaký

poznatek se ale toto množství znalostí vlastně přetaví, především tedy s ohledem na další argumentaci v práci podanou? Konečně kapitola č. 4 je hloubkovou, sociologizující studií českých reálií. Kapitola sama o sobě je opět zajímavé, originální čtení. Jak ale vlastně navazuje či staví na poznatcích vybudovaných v předchozích kapitolách?

Zajisté, některé nadpisy a terminologie jsou stejné napříč kapitolami. To ale neznamená, že by předchozí diskuse vytvořila nějaký test či hypotézu, která je následně ověřována, či že by byl jasný postup (induktivní/deduktivní) v pořadí kapitol a výstavbě argumentu. Demonstrováno za pomoci myšlenkového pokusu: čtenář by si vlastně mohl přečíst ony tři kapitoly v naprosto libovolném pořadí a stále by si počel, aniž by jej neznalost předchozích kapitol jakkoliv omezovala v pochopení kapitol následujících. Ostatně, autor sám si tuto skutečnost patrně uvědomuje, neboť ke konci s. 9 poeticky až něžně uvádí, že kniha kombinuje „několik žánrů“.

V další práci s tématem by tak bylo vhodné ujasnit, jaká je **argumentační provázanost mezi jednotlivými kapitolami**. Pokud má být dalším publikačním výstupem stále monografie, a nikoliv soubor článků, pak by možná stálo za úvahu otočit pořadí kapitol a celý argument stavět raději induktivně, namísto nenaplněné dedukce: tedy začít problematikou českého Ústavního soudu, poté jednotlivé zajímavé otázky jeho poslání či obsazování soudci rozpracovat za pomoci srovnání (kapitola č. 3), čímž by se rozumně zúžilo jinak dosti bezbřehé srovnávání, a konečně český příklad, o kterém vlastně celá práce je, ukotvit v teoretické makro-úrovni současné kapitoly č. 2.

(ii) Práce si dala za cíl vysvětlit, „*jaký vliv má výběr ústavních soudců na legitimitu ústavních soudů a jejich schopnost plnit své ústavní funkce (a naopak jak představy o legitimitě formovaly konkrétní modely výběru)*“ (s. 165 a s. 7). Slíbeno je tedy **propojení funkce (poslání) instituce s modelem výběru**. Kapitola č. 2 v obecné rovině různé funkce, které mohou ústavní soudy legitimizovat, načrtává: demokratická reprezentativnost; procesní teorie ústavního soudnictví; ústavní soudy jako deliberativní instituce apod. Již teoretická debata v kapitole č. 2 se však záhy stáčí k parametru „resilience“ (česky tedy patrně odolnosti), se kterým dále pracuje jako s klíčovým. Kapitola č. 3 ze širokého srovnávacího záběru v zásadě dovozuje, že možné je cokoliv a typ výběru záleží na lokálních potřebách a zkušenostech. Slíbené propojení mezi funkcí a modelem výběru se tak ztrácí. Bohužel se nenalezne ani v kapitole č. 4, tedy propojením s českými reáliemi, což je škoda, neboť zde je přínos práce bezpochyby největší.

Jakou funkci by tedy vlastně mělo naplňovat české ústavní soudnictví a proč? A především, jak by se tato (auto?)definice (ne)měla promítat do způsobu výběru ústavních soudců v České republice? Kapitola č. 4 se touto otázkou zabývá pouze v náznaku, a to v rámci „rozměru personálního“ (bod 4.2. na s. 143 an.). Strukturální odpověď však chybí. Autor pravda podrobně rozebírá přístupy/vnímání jednotlivých aktérů (prezident republiky, Senát PČR, profesní komory). Vlastní normativní odpověď, která by se následně promítla právě do návrhu na nastavení výběru ústavních soudců, nicméně neposkytuje. Pokud autorovou ambicí není odpovědět na tuto klíčovou otázku, nýbrž chce pouze shrnout a systemizovat názory různých aktérů a institucí (které, jak korektně uvádí, jsou skutečně rozdílné), pak by bylo vhodné toto sebeomezení uvést, především tedy s ohledem na vytyčenou výzkumnou otázku,

kteřá slibuje více. Byla by to však škoda. Především v kapitole č. 4 shromáždil autor mnoho poznatků a postřehů, které však bohužel nevytěžil, jak by mohl, a především neuzavřel širším vlastním hodnocením.

(iii) S celkovým zaměřením práce pak souvisí **otázka „ústavní odolnosti“** institucí, kterou autor opakovaně nastoluje. S ohledem na prominentní roli, kterou tato otázka v celé práci hraje, není vlastně celá monografie spíše o hledání „odolného“ modelu volby ústavních soudců? Pak se nicméně opět vkrádá klíčová otázka, zda má být „odolnost“ onou hlavní vlastností ústavního soudu, neřkuli parametrem legitimizačním? To však opět přivádí debatu nazpět na začátek, a to je problém vyjasnění funkce a cíle celého českého modelu ústavního soudnictví, AD 2025, a z toho plynoucí nemožnost zodpovědět otázku, který model výběru ústavních soudců by tuto funkci/cíl nejlépe naplňoval.

V některých částech a otázkách pak autor sám naznačuje, že jím zvolené aspekty pojmu legitimacy, na které se zaměřuje (odolnost, proces výběru, personální rozměr) jsou pouze transitivní hodnoty k cílům jiným (nejjasněji asi v diskusi o transparentnosti v procesu výběru v bodě 2.3. na s. 35, která je vnímána jako hodnota instrumentální – s. 37). To však ale opět podtrhává význam otázky: transitivní k čemu konkrétně? K jakému celkovému poslání?

II. Konkrétní otázky věcné

(iv) Pokud je **klíčovým definičním znakem** „ústavního soudu“ coby orgánu „*pravomoc posuzovat soulad právních aktů přijímaných parlamentem z hlediska souladu s ústavou*“ (s. 9, pozn. č. 10), neměla by se právě tato skutečnost nějakým způsobem promítnout do legitimacy a výběru soudců? Za prvé, tuto pro další diskusi důležité funkční východisko by stálo za to rozebrat podrobněji než v jedné poznámce pod čarou bez odpovídajících odkazů. Za druhé, tento starý, skutečně prapůvodní kelsenovský model, není ve světě asertivní až agresivní ústavnosti z Karlsruhe nesporný. Za třetí, hluboce přes 90% agendy ústavních soudů s možností ústavní stížnosti, včetně tedy toho českého, je hrát roli skutečného nejvyššího soudu. Nemá/nemělo by mít posledně jmenované vliv na definici poslání instituce, a tudíž i výběr soudců? Pokud je hlavním posláním podobného modelu ústavního soudu stát se de facto soudcem nejvyšším, a posuzování souladu právních aktů přijímaných parlamentem s ústavou je tak maximálně vítané zpestření a vlastně trochu práce na vedlejší poměr, není tato skutečnost významná pro definici poslání dané instituce?

(v) Vstupní i výstupní legitimita ústavních soudů (s. 13 an.) je výrazně ovlivněna právní kulturou, a především v ní obsaženým sociálním archetypem soudcovské legitimacy. Ta je v naší tradici, na rozdíl od primárně autorem citované literatury angloamerické provenience, výrazně technická, až technokratická. Soudcem (i Ústavního soudu?) se v této kultuře člověk nestává proto, že „někoho reprezentuje“, ale ideálně proto, že „něco umí“. Jsou tedy **původem angloamerické debaty** v tomto ohledu **plně přenositelné**? Většina kontinentální právní kultury, a rozhodně ne té germánské a v jejím rámci české, nevnímá právo jako „politickou zkušenost“.

(vi) Je **„politizace“ ústavních soudů** skutečně důsledkem **jmenování bývalých politiků** (s. 18, ale následně opakováno i jinde)? Pochopitelně se je možné dlouze

bavit, co je to ta „politizace“, ale pokud ji vnímáme jako jednostranné až zjevné uplatňování zadaných politických preferencí a legitimitu skrze jejich uspokojování, pak empirie různě po světě ukazuje, že politizaci (ústavních) soudů nemusí mít primárně na svědomí bývalí politici jmenovaní na tyto soudy, ale politický výběr kandidátů jakékoliv předchozí profesní zkušenosti, kteří jsou ochotni a připraveni politické hledisko a přání uspokojovat. Ostatně na bázi konkrétního příkladu: Nejvyšší soud USA je dnes v očích mnoha pozorovatelů výrazně zpolitizovaný soud, aniž by na něm seděl jakýkoliv bývalý politik.

(vii) Mohou být „institucionální model výběru soudců“, stejně jako „úroveň úpravy a právní síla“, vlastně jakýmkoliv **platnými kritérii** pro další zkoumání v okamžiku, kdy si je autor obratem sám vyvrátí Tureckem, případně dalšími příklady? Proč vůbec zkoumat kritérium, které není schopno naplnit příslib, se kterým je formulováno (Böckenförde promíne), tedy že by mohlo být kritériem s nějakou vypovídající hodnotou pro reálný chod a fungování instituce ústavního soudu?

(viii) **Transparentnost** ve výběru ústavních soudců není hodnotou samou o sobě, ale pouze hodnotou instrumentální (s. 37). Necháme-li stranou obecnou otázku již nastolenou výše (hodnotou transitivní k čemu konkrétně?), pak i tak je vyhodnocení transparentnosti tímto způsobem možná trochu jednostranné. Transparentnost je totiž i cílem sama o sobě, pokud je tím cílem kontrola naplňování ať již jakýchkoliv kritérií. Tedy ať si již jmenovací orgán zvolí jakákoliv kritéria a cíle pro výběr ústavních soudců (pro naplnění tohoto cíle bude transparentnost pravda pouze instrumentální), tak pro veřejnou kontrolu bude transparentnost cílem sama o sobě.

(ix) **Pestrost** ve složení soudů jako hodnota sama o sobě (s. 42 an). Skutečně? Kupříkladu pokud akceptujeme tezi, že skrytým či otevřeným cílem prvního Havlova Ústavního soudu byl přechod k demokracii a dotvoření proměny právního řádu, pak bylo žádoucí, aby tento soud byl obsazen co do politických názorů spíše jednostranně, což se také stalo. Kdyby v dané době někdo uplatňoval „politickou a názorovou pestrost“, nebo dokonce reprezentativnost, pak by šlo asi těžko zdůvodnit, kde byli zástupci KSČ(M) a dalších (v té době velice „etablovaných“) názorových proudů ve společnosti (či jak autor sám uvádí na s. 123, pozn. č. 435, kde byli „běžní“ zástupci „obecné“ justice v roce 1993?). Tudiž soud, který u nás založil celou společenskou legitimitu ústavního soudnictví v našich poměrech a stal se měřítkem pro soudy následující, byl sám o sobě výrazně nereprezentativní, a neplnil tak (inherentní?) legitimizační funkci ústavních soudů? S trochou nadsázky: nestává se „pestrost“ jenom nouzovým kritériem v okamžiku, kdy vlastně společnost pro svůj ústavní soud žádný jasný „cíl“, s výjimkou efemérní „ochrany ústavnosti“, pod kterou si každý dosadí, co rozumí „ústavností“, vlastně (již?) nemá?

(x) Pokud mají při výběru soudců Ústavního soudu hrát roli **reprezentativnost a pestrost, a to včetně názorově-politické**, neměli by tedy v tolik opěvovaném německém modelu u Spolkového ústavního soudu konečně zasednou zástupci AfD a postkomunistické levice, stejně jako u českého Ústavního soudu nějaký ten Babišovec, Okamurista či Motorista? Anebo „reprezentativnost“ znamená reprezentativnost pouze pro některé, a ten správný typ „reprezentativnosti“ přísluší určit jednomu monokratickému orgánu, či politickému sboru, který má být sám ústavním soudem kontrolován? Jakou legitimitu může povahově menšinovému

zaměření ústavního soudu poskytnout selektivní vytěsňování politických menšin, dokud se ty samy nestanou většinou a nezmění pravidla hry a jmenování?

(xi) Konečně pokud je „pestrost“ sama o sobě cílovou hodnotou, proč autor opakovaně odmítá **„korporativistický přístup“** (s. 45, stejně jako opakovaně s ohledem na českou situaci na s. 158–159, kde jsou zavrhována veřejná prohlášení zástupců ČAK ve jmenovací vlně 2024–2025) jako zlo? Svým způsobem je to vlastně „certifikovaná“ zastupitelská pestrost, která je uskutečněna nejenom v primární (obsahové), ale rovněž v sekundární rovině (nominační). Jde vlastně o čítankový vzor vstupní demokratické legitimacy. Proto také řada států, které ostatně autor sám zmiňuje v kapitole č. 3, přistupuje ke korporativistickému modelu (kupř. 1/3 soudců jmenována tím, další 1/3 oním, a zbytek opět jinou institucí či jiným pozadím).

(xii) Ke kapitole č. 3: dává smysl provádět **srovnání tak velkého vzorku států** (celkem 34) s ohledem na množství zvolených kritérií? Z autorova srovnání totiž nevyplyne nic jiného, než že možné je úplně vše, jednotný model neexistuje, a vše záleží na lokálním kontextu. Primární smyslem srovnání v právu bývá generovat nějaký nový poznatek, ať již v důsledku konvergenčního (společný princip) či kontrastního (takhle to skutečně nejde) srovnání. Co ale vlastně přesně vystoupilo ze srovnání, jehož výstupem je, že vše je vlastně někde možné?

(xiii) **„Rodiny“ modelů výběru soudců** (s. 65 an): není kritérium, podle kterého byly ideální modely vytvořeny. První dva z nich (majoritní, supermajoritní) cílí na požadovanou většinu, zatímco ty další (v rámci stejné kvalifikace) pak na aktéry. Nicméně to pak nejsou nezávislé modely, protože se mohou překrývat. Jeden a ten samý systém může být zároveň majoritní (způsob rozhodování) a soudní či kooperativní (kdo rozhoduje). Pak se ale nejedná o různé modely, protože společné kritérium rozčlenění, které by bylo vlastní všem, chybí.

(xiv) V okamžiku, kdy je současný český systém jmenování nastaven tak, že v průběhu dvou let se skoro celý Ústavní soud vyprázdní, diskutovat „resilienci“ institucionálního nastavení českého ÚS a za hlavního potenciální viníka označit **připustnost opakovaného mandátu** úplně nepřesvědčí. Pokud by však tím hlavním hříchem neodolnosti měla být skutečně možnost opakovaného mandátu, není větším (a vlastně skutečným) problémem možnost „*křížové profesní korupce*“ v důsledku jmenování mladých soudců, kteří pochopitelně budou hledat práci po skončení mandátu? Soudci ve věkové skupině 40+ (anebo i 50+) po skončení svého mandátu asi do penze ještě nepůjdou. Jedinou skutečnou zábranou pro případné „přizpůsobování“ právních názorů s ohledem na jejich příští (zamýšlené, vytoužené) jmenování kamkoliv je pouze jejich osobní integrita. Skutečným řešením problémů naznačených autorem, tedy pokušení některých soudců se zalíbit moci politické ke konci jejich mandátu z důvodu vidiny jiných prebend, by spíše byl a) doživotní mandát, anebo b) zvednutí minimální věkové hranice pro jmenování soudcem ÚS na 55 nebo 60 let, aby bývalí ústavní soudci odcházeli již jenom do penze. Absence možnosti opakování mandátu možná řeší, v tunelovém vidění ústavního světa, otázku důvěryhodnosti dalšího ÚS. Neřeší však primární problém, kterým je ovlivnitelnost soudců v důsledku dalšího a delšího profesního života, který na někom závisí.

(xv) Co tedy **v rámci současného „screeningu“ chybí** (s. 156) nás opět vrací k nevyřešenému otázce: k čemu má současný Ústavní soud vlastně být? Autor

s odkazem na předchozí společnou publikaci s D. Kosařem tvrdí, že kromě formálních kritérií by měla být i určitá „neformální“ kvalitativní kritéria: v případě soudců postup na vrcholné soudy, v případě akademiků pak minimálně požadavek habilitace. Proč vlastně? Má být Ústavní soud orgánem systémové konformity, kterou daný kandidát prokazuje získáním odpovídajícího množství systémových „bobříků“? Anebo by měl být spíše orgánem zdravě anti-konformistickým, u kterého příliš mnoho jedinců již „vycvičených“ systémem spíše škodí? Nebylo by proto vhodné se přednostně ohlížet po osobách, které díky svému mírně neortodoxnímu profilu třeba až tak daleko ve společenském žebříčku nepostoupily? Není ideálem ústavního soudce spíše nehabilitovaný učitel ústavního práva, který je zajímavá osobnost s vlastním názorem, nicméně nebyl ochoten činit příliš mnoho kompromisů, v důsledku čehož nebyl v akademickém kolektivu až tak oblíben, a proto v tajném (a naprosto nepřezkoumatelném) hlasování ve vědecké radě neprošel o dva hlasy?

(xvi) Ústavní soud „složený jako tým“, ve kterém je zastoupena „profesní pestrost“ a maximální množství právních „odborností“ (s. 157–160) se zdá být závěrečným receptem pro český Ústavní soud. Pro přípravu knihy k publikaci jako monografie bude jistě zajímavé, jak bude autor hodnotit další jmenovací praxi po předložení habilitační práce s ohledem na předpovědi, které na závěr své práce činil. Potvrdily se jeho předpoklady? Jaký typ legitimacy ústavního tělesa nyní generuje neustále opakovaný požadavek na „pestrost“ a „reprezentativnost“, který ve srovnávacím kontextu kulturní homogenity obyvatel české kotliny a rovněž s ohledem na z povahy věci spíše menšinové rozhodování soudní instituce zní trochu zvláštně? Nevyvíně se situace nakonec tak, že je to v konečné fázi vždy volba členů, která určí směřování spíše rosolovité instituce, a nikoliv jasné poslání, které by předurčovalo jejich členů? Jinak řečeno, **nebude funkce toho kterého ÚS primárně určena osobnostmi, které se tam spíše nahodile sejdou, než že by jasná vize a poslání instituce předurčovaly výběr ústavních soudců?**

III. Styl a jazyk

(xiv) Jsou četné anglicismy v textu skutečně nutné? Využití anglického termínu by možná šlo pochopit u specifických a komprimovaných výrazů typu „court-packing“, kde bude český překlad vždy delší a možná trochu těžkopádný (i když i tam bych se přimlouval za češtinu). Nicméně musí být soudy i v češtině stále resilientní, support musí být diffuse, damage je z povahy věci collateral, cleavages ovlivňují transice apod.? Již úsměvný je pak anglicismus „kolaborace“ (patrně z anglického collaborative model) v názvu podkapitoly 4. 1. 2. „kolaborace na český způsob“. Obratem se chce čtenář autora stylově zeptat: „pun intended?“.

(xv) Počet odkazů v textu práce „viz dále“ či „o tom pojednám dále“ je pro čtenáře rušivý. V toku argumentace pak pouze nasvědčuje tomu, že je něco v nepořádku s výstavbou a posloupností argumentu, neboť autor, aby mohl něco říct zde, musí čtenáře odkazovat na něco, co mu ještě nesdělil.

(xvi) Poněkud nepřehledně až schizofrenně působí rovněž autorovo přeskakování mezi osobami v rámci krátkého úseku toho samého textu: jedna stránka (pro ilustraci hned kupř. s. 11) počne 1. osobou singuláru, v další větě přejde do inkluzivního plurálu (1. osoba čísla množného s cílem do výkladu zahrnout čtenáře), dále se objeví

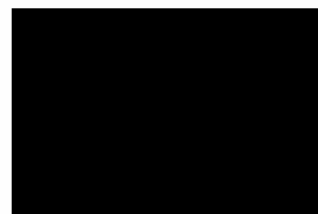
autorský plurál (1. osoba čísla množného, nicméně zde skutečně označující stat' autora psanou ve spoluautorství). Vše je pak prošpikováno 3. osobou čísla jednotného („bude rozebráno v rámci této kapitoly“).

IV. Závěr

Habilitační práce Ladislava Vyhnánka „*Výběr soudců ústavních soudů: mezi ideály a realitou*“ **splňuje** požadavky kladené na habilitační práce v oboru ústavní právo a státopěda. Mile aktivuje čtenářovy šedé buňky mozkové. Dovoluji si ji proto habilitační komisi doporučit k obhajobě.

V Brně

Dne ...17. 04. 2025...

Michal Bobek